

Грицай І.О.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-1-47-54

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Досліджено основні права і свободи людини й громадянина з точки зору гендерної складової їх реалізації. Проаналізовано законодавство, що регламентує реалізацію основних прав і свобод на предмет їх відповідності принципу гендерної рівності. Зроблено висновки про те, що існуючі у суспільстві стереотипи перешкоджають повноцінному гарантуванню рівних можливостей для чоловіків і жінок.

Ключові слова: принцип гендерної рівності, права і свободи людини і громадянина, гендерні стереотипи, правове регулювання, механізм реалізації прав і свобод людини.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження гендерного розрізу забезпечення прав і свобод людини в Україні зумовлене сучасними етапом реформування державно-правової дійсності з метою приведення її до вимог принципів рівності, справедливості, гуманізму. Забезпечення прав людини є передумовою проведення конституційної, адміністративної, судової та муніципальної реформ, необхідних для інтеграції України до європейського правового простору. В ході цих реформ має бути переглянутий підхід до правового регулювання принципу гендерної рівності з метою її практичного забезпечення та гарантування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання правового забезпечення гендерної рівності досліджували такі вітчизняні науковці, як В. Буроменський, Н. Болотіна, І. Лаврінчук, К. Левченко, Л. Леонтєва, О. Матвієнко, Т. Мельник, А. Олійник, Н. Оніщенко, З. Ромовська, М. Томашевська та ін. Але бракує комплексних досліджень гендерних особливостей забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина на сучасному етапі в Україні.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз гендерних особливостей забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, її узагальнення і систематизація для вирішення проблеми подальшого забезпечення принципу гендерної рівності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Рівність усіх людей у праві означає їх володіння рівними правовими можливостями як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. Основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина та їх гарантії закріплені в Конституції України. Вона закріплює основоположні принципи правового статусу людини, серед яких – принцип рівності. Чинне законодавство деталізує і розвиває основні засади принципу гендерної рівності.

У конституціях більшості держав світу, закріплюються три складові принципу рівності: рівність перед законом, рівність незалежно від раси і національності, рівність жінки і чоловіка [1, с. 19]. Конституція України відображає загальноприйнятий підхід забезпечення цього принципу та передбачає: 1) рівні конституційні права і свободи громадян та рівність кожного перед законом (ст. 21); 2) заборону привілеїв чи обмежень за ознаками статі (ст. 24); 3) рівність прав жінки і чоловіка (ст. 24).

Комплекс взаємопов'язаних конституційних норм, що безпосередньо чи опосередковано гарантують рівність та недискримінацію осіб, передбачені, зокрема, у статтях 1, 3, 8, ч. 4 і 5 ст. 17, 21, 23, 24, 26, 38, 51, 52, 55, 57, 59 Конституції України. Основний Закон закріплює громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурно-духовні

права і свободи людини і громадянина. Але не всі права однаково забезпечені для чоловіків і жінок.

Громадянські права – це можливості людей, що характеризують їх фізичне і біологічне існування, задоволення матеріальних, духовних та деяких інших потреб [2, с. 174]. Важливість цих прав, пов'язана з важкими наслідками їх порушення. Їх забезпечення допускає використання низки суміжних, витікаючих із них правових можливостей, які можна об'єднати в окремі групи. Конституція України в однаковій мірі гарантує захист особистих прав для обох статей, але проблеми їх практичної реалізації є різними для чоловіків і жінок, що пов'язано з їх фізичними та репродуктивними особливостями.

Держава і суспільство охороняє право на життя та суміжні з ним права. Його зміст полягає в двох групах прав – репродуктивних та прав на здійснення особистого життя [3, с. 61-63]. Щодо права на здійснення особистого життя, то Основний Закон не встановлює пріоритету для представників певної статі.

Але репродуктивними правами громадяни не можуть користуватись однаково. Так, співвідношення права жінки на материнство і права чоловіка на батьківство врегульоване на засадах їх нерівності в прийнятті рішення про народження дитини. Згідно ч. 6 ст. 281 Цивільного кодексу України штучне переривання вагітності може здійснюватися за бажанням жінки [4]. Законодавець залишає юридично байдужою волю чоловіка щодо завершення реалізації своєї репродуктивної функції, пов'язуючи це з тим, що здійснення абортів є тісно пов'язаним з правом жінки на здоров'я [5]. В Україні право вибору жінки розпоряджатися своїм здоров'ям та тілом є пріоритетним над правом чоловіка на батьківство. Самостійність вибору жінки захищає її від стороннього впливу у прийнятті рішення про народження дитини.

В питаннях планування сім'ї юридичний принцип рівності порушується на користь біоетичного принципу автономії жінки. Цей принцип має антипатерналістську спрямованість, на ньому ґрунтується концепція «інформованої згоди» [6]. Українське законодавство ліберально вирішує питання співвідношення прав жінки на материнство та чоловіка на батьківство, хоча і не забезпечує гендерну рівність. Держава має надавати свободу вибору громадянам, оскільки регулювати морально-етичні та міжособистісні відносини виключно за допомогою правових норм не ефективно.

Щодо реалізації інших репродуктивних прав, то їх закріплення є гендерно нейтральним, але часто стає причиною дискримінації осіб, у зв'язку з суспільними стереотипами.

Поряд із правом на життя Конституція України проголошує честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та закріплює рівність людей у своїй гідності та правах (ст. 21) [7]. Право на гідність є основою принципу гендерної рівності, а гендерна дискримінація – це поведінка, що принижує людську гідність.

Порушення права на повагу до гідності особи є поширеним явищем, але жінки є особливо вразливими до нього. До порушень права жінки на повагу до її гідності відносять: гендерну дискримінацію, домашнє насильство (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне), торгівлю людьми, сексизм у мережі Інтернет, теле- та радіопросторах, припинення значимості жінки на побутовому і публічному рівні, ставлення до жінки як до об'єкту, вербування до секс-індустрії та ін. Чоловіки також стають жертвами цих правопорушень, але значно рідше.

Конституціоналісти зауважують, що у випадках порушення будь-якого права людини, так чи інакше принижується її гідність. Саме такий різновид неправомірної моральної шкоди є найпоширенішим, хоча вимога щодо її компенсації висувається потерпілим, у вітчизняній судовій практиці не завжди [8, с. 69]. Зазначені порушення права на людську гідність посягають, також, на недоторканність особи, її фізичне та психічне здоров'я, свободу тощо.

За статистикою, щороку в Україні понад 150 тис. жінок потерпають від насильства. Протягом дев'яти місяців 2017 року по допомогу до поліції звернулися 83 964 людини [9]. Враховуючи, що жертва домашнього насильства не завжди готова звернутися до поліції, реальна кількість таких правопорушень значно більша.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 2001 року, не закріплював дієвого механізму реагування держави на факт домашнього насильства – правоохоронні органи не могли, та інколи не бажали допомагати жертві. 07 грудня 2017 р. зазначений закон було скасовано, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який передбачив організаційно-правові засади та радикальні методи запобігання та протидії цьому явищу [10]. Крім то-

го, в Україні апробується пілотний проект «Поліна» – поліція проти насильства. Можна констатувати, що на сьогодні механізм протидії домашньому насильству перебуває на стадії удосконалення.

В Україні триває пошук методів розв'язання проблеми дискримінації жінок, які б сприяли їх активному включенню у всі процеси розвитку сучасного суспільства і залученню до розроблення та прийняття економічних, політичних, соціальних і правових рішень на всіх рівнях влади [11, с. 12]. Україна як демократична держава, підтримує рівну участь жінок і чоловіків у політичному житті. Хоча, на сьогодні кількість жінок у цій сфері збільшується, різниця у доступі до політичних прав для чоловіків і жінок є помітною.

Політичні права і свободи – це встановлені Конституцією та законами України форми політичної участі громадян в управлінні державними справами, зміст яких передбачає об'єднання в політичні партії та інститути громадянського суспільства, участь у виборах, референдумах і мирних зібраннях, звернення з петиціями до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [12, с. 233]. На законодавчому рівні право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації гарантоване для представників обох статей.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 р. [13], право об'єднання у політичні партії належить виключно громадянам України, які мають право голосу на виборах. У ст. 7, 8 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. [14] визначено, що членами (учасниками) громадського об'єднання, можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи приватного права. Але на практиці, представництво обох статей в політичних партіях не є пропорційним через необ'єктивні причини. Вирішення цієї проблеми вбачається в закріпленні у національному законодавстві заходів позитивної дискримінації, зокрема у формі гендерного квотування. Реалізація права на об'єднання у політичні партії нерозривно пов'язане з правом брати участь в управлінні державними справами. Це право деталізоване у виборчому та референдумному законодавстві.

У ч. 8 ст. 2 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 14.07.2015 р. [15], п. 4 ст. 2 та п. 1 ч. 4 ст. 3 Закону України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р. [16], ч. 6 ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори» від 17.11.2011 р. [17] забороняються будь-які прямі або непрямі привілеї чи обмеження виборчих прав громадян України за ознаками статі. Цей принцип стосується як активного, так і пасивного виборчого права. Виборче законодавство не встановлює статевих цензів. На практиці, ці норми об'єктивно неспроможні гарантувати пропорційне представництво жінок і чоловіків в органах публічної влади, склад яких формується на виборах. Електорат може не підтримати кандидата на виборах, в тому числі і через статево приналежність – це не є порушенням принципу гендерної рівності, але демонструє наявність гендерних стереотипів у суспільстві.

У рейтингу серед 193 країн світу Україна, за рівнем представництва жінок у законодавчому органі, посідає 146 місце. Посилення ролі жінок у громадсько-політичному житті є зобов'язанням держави згідно з Конвенцією про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 1979 р. [18]. На виконання «Цілей розвитку тисячоліття ООН», Україна зобов'язалась до 2015 року забезпечити представництво не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та вищих щаблях виконавчої влади [19]. У ст. 4 Закону України «Про місцеві вибори» від 17.11.2011 р. передбачено, що представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку [17]. Досвід проведення місцевих виборів доводить, що після внесення такої поправки, ситуація залишилась незмінною – політичне представництво жінок є низьким.

У 2016 році Україна приєдналась до програми «Глобальні цілі сталого Розвитку 2016-2030». Повторно, до цілей включено досягнення гендерної рівності та надання рівних із чоловіками можливостей розвитку для жінок та дівчат.

Щодо доступу громадян до референдуму, то на сьогодні це питання не врегульоване, оскільки Закон України «Про всеукраїнський референдум» визнано неконституційним, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 4-р/2018 від 26.04.2018 р. Але, якщо проаналізувати його зміст, можна дійти висновку, що зазначений нормативно-правовий акт забезпечував рівність обох статей. Важливо, щоб в новому законі про референдуми зберігся зазначений принцип.

Протилежна ситуація помітна у забезпеченні права на доступ до державної та муніципальної служби (ч. 2 ст. 38 Конституції України).

В п. 7 ст. 4 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. заборонено всі форм та прояви дискримінації, необґрунтовані обмеження або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження [20]. В ст. 4 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. передбачений принцип рівних можливостей доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування. Ст. 5 Закону визначає, що право на службу в органах місцевого самоврядування мають всі громадяни незалежно від статі [21]. На практиці, жінки мають доступ переважно до посад нижчого чи середнього рівнів.

Хоча жінки переважають серед державних службовців, їх представництво помітно скорочується на вищих керівних посадах. Лише 16,7% високопосадовців, які залучені до прийняття рішень на найвищому державному рівні (посади категорії «А») – жінки [22, с. 42]. Гендерні стереотипи зосереджуються на уявленнях про те, що жінка не спроможна якісно здійснювати службові повноваження та приймати складні рішення – це перешкоджає призначенню жінок на посади і впливає на підтримку жінок-кандидатів електоратом.

Економічні права та свободи – це можливості володіти, користуватися та розпоряджатися економічними благами, а також набувати та захищати їх [23, с. 6]. Визначені в Конституції України економічні права та свободи декларують для чоловіків та жінок однакові можливості певної поведінки в економічній сфері.

Гендерна рівність в економічних можливостях виражається у рівному доступі чоловіків і жінок до підприємницької діяльності. В ст. 50 Цивільного кодексу України для будь-якої фізичної особи передбачене право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом [4]. Ст. 6 Господарського кодексу України закріплено свободу підприємницької діяльності для представників будь-якої статі [25]. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 17.06.2017 р. [26] хоча і не встановлює вимоги до учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, проте не створює перешкод доступу до членства в них.

Перешкодою для підприємницької активності жінок є те, що в Україні ще відсутня модель «успішної жінки», яка б не перекривалася парадигмою «вдалого заміжжя» [27, с. 133]. При аналізі розмірів підприємств, якими володіють жінки, є помітним, що у їх власності знаходяться переважно малі підприємства. Підприємства, очолювані жінками є менш прибутковими незалежно від галузі [28, с. 410]. Це зумовлено тим, що жінка має поєднувати піклування про родину з працею, тому не використовує власний потенціал повною мірою.

Враховання тендерного чинника у правовому забезпеченні рівних соціальних прав для обох статей є однією з передумов гарантування соціальної справедливості. В Конституції України і чоловікам, і жінкам надані рівні права на достатній життєвий рівень (ст. 48), на працю (ст. 43), на соціальний захист (ст. 46), на житло (ст. 47), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), на державне утримання та виховання (ст. 52) [7]. Але, саме в соціальній сфері життєдіяльності суспільства розвивається проблема гендерної дискримінації, тому необхідно проаналізувати деякі з соціальних прав.

Конституція України гарантує право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя роботою, яку кожен вільно обирає або на яку погоджується [7]. Проблемою гарантування економічної рівності жінок і чоловіків є гендерна нерівність на ринку праці. Обмеження можливостей жінки заробляти собі на життя та досягати фінансових благ існує не через недосконале правове забезпечення права на працю, а через систему соціальних стереотипів, за якими чоловік вважається більш стабільним, вигідним працівником.

Через наявність у жінок репродуктивних функцій та фізичних особливостей, в Главі XII «Праця жінок» Кодексу законів про працю України, закріплено гарантії, що мали б забезпечити жінок відповідними умовами праці. Але на практиці, це зумовлює їх дискримінацію. Серед них: заборона застосування праці жінок на важких роботах (ст.174); обмеження праці жінок на роботах у нічний час (ст.175); заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до 3-х років, до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення їх у відрядження (ст.176); обмеження залучення жінок, що мають дітей віком від 4 до 14 років або дітей з інвалідністю, до надурочних робіт і направлення їх у відрядження (ст.177); відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і для догляду за дитиною (ст. 179); приєднання щорічної відпустки до відпустки у зв'язку з

вагітністю та пологами (ст.180); відпустки для жінок, які усиновили дітей (ст.182); гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей (ст.184); обслуговування матері на підприємствах, в організаціях (ст.186) та ін. [29]. Позитивним є надання особам, які виховують малолітніх дітей без матері, гарантії, що встановлені в ст.ст. 56, 176, 177, 179, 181, 182, 182-1, 184, 185, 186 КЗпП.

Проблемою є те, що у складних умовах сучасної ринкової економіки, в Україні прибуткові підприємства мають працювати в умовах високої конкуренції, браку матеріальних, фінансових ресурсів. Тому, при формуванні кадрового потенціалу, перевага віддається працівникам, які не мають низки додаткових гарантії, спроможні виконувати роботу інтенсивно, не обмежені у часі та можливостях.

Основною метою власників підприємств та їх діяльності є отримання максимального прибутку, через це вони не проявляють зацікавленості в прийнятті на роботу жінок, тому що чоловіки не наділені такою кількістю додаткових трудових пільг та гарантії [30, с. 55]. Отож, жінки мають конкурувати на ринку праці з особами, що не обтяжені необхідністю піклуватись про родину тощо.

На сьогодні, проблема удосконалення трудового законодавства зосереджена на усуненні дискримінаційних норм. Так, завдяки протестним рухам в 2017 році був скасований Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок від 29.12.1993 р. [31]. Положення порушувало соціальну справедливість: по-перше, обмежувало доступ жінок до робіт, які вони фактично виконували незаконно; по-друге, ставило під сумнів цінність здоров'я чоловіка, який може і, фактично, повинен працювати на небезпечних для здоров'я роботах.

Законом України «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу» від 12.11.2015 р. до ст.2-1 Кодексу законів про працю України від 12.11.2015 р. внесено заборону дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від статі, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків [32]. Зазначена норма передбачена і в ст. 3 Проекту Трудового кодексу України [33]. Принципу рівності приділено увагу в ст. 2 проекту Трудового кодексу України.

Відмова роботодавцями забезпечувати трудові пільги та гарантії для жінок є порушенням законодавства, але аналіз практичної ситуації дає підстави зробити висновок: лише удосконалення законодавства та протидія порушенням з боку роботодавців не вирішить проблему. Комплексна економічна політика у сфері надання підтримки роботодавцям, що працевлаштовують жінок, гарантії судового захисту та поінформованість осіб у власних трудових правах нададуть змогу подолати гендерну нерівність у цій сфері.

З реалізацією права на працю пов'язане право на достатній життєвий рівень (ст. 48). Це право передбачає можливість достатнього харчування, наявності одягу, житла з метою досягнення певного життєвого рівня. Змістом є соціальне благо як гарантія існування і прояву можливостей особи, а формою є певні умови життя [34, с. 266]. Держава зобов'язана здійснювати заходи позитивного характеру для поліпшення умов життя своїх громадян [35]. Зв'язок права на достатній рівень життя в правом на працю проявляється через гарантування достатнього рівня заробітної плати. Різниця в заробітній платі жінок і чоловіків впливає на можливість забезпечення їх власного добробуту.

Право на соціальний захист, передбачене в ст. 46 Конституції України, встановлює гарантії у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [36]. Соціальні виплати та допомоги призначаються особам незалежно від статі. Проте, економічне становище жінок ускладнене, спостерігається фемінізація бідності.

З іншого боку, існує й проблема соціального захисту чоловіків: вони частіше знають трудового каліцтва та стають жертвами нещасних випадків; чоловіки складніше, ніж жінки адаптуються до зміни соціального статусу та способу життя, про що свідчать дані гендерного аналізу суїциду; є необхідність у розробленні спеціальних програм щодо запобігання алкоголізму, наркоманії серед чоловіків, забезпечення репродуктивного здоров'я чоловіків тощо [37, с. 5].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р., громадяни мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених зако-

ном. Загальновідомою є різниця в пенсійному віці жінок і чоловіків, хоч така різниця є поширеною в світі, існують держави, що зрівняли її. В правовому регулюванні пенсійного віку важливо, щоб він змінювався синхронно з тривалістю життя. Враховуючи різницю тривалості життя чоловіків і жінок необхідно переглянути підходи до визначення пенсійного віку.

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування є важливим соціальним правом. Сучасний підхід до гендерної рівності базується на постулаті, що чоловіки та жінки мають рівні права на здоров'я, але для досягнення найвищого можливого рівня здоров'я необхідно враховувати гендерні особливості та потреби при здійсненні цього права [38, с. 151]. Рівноправність громадян і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг у сфері охорони здоров'я є одними з принципів, закріплених в ст. 4. Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р.

На практиці, доступ до медичних послуг для чоловіків і жінок різний. Фактично не забезпечується можливість вільного вибору постачальників медичних послуг. Науковці-медики констатують, що у сфері надання медичних послуг працюють переважно жінки [39]. Жінки у сільській місцевості не отримують належного доступу до закладів охорони здоров'я, через це поширюються випадки материнської та дитячої смертності. Гендерні особливості мають причини смертності, що не враховується при формуванні медичних програм.

Проблеми забезпечення принципу гендерної рівності у сфері охорони здоров'я виникають не в результаті недосконалості медичного законодавства, а через систему економічних, політичних, соціальних та ідеологічних чинників, що потребують комплексного вирішення на рівні реформування загальнодержавної політики у сфері охорони здоров'я і виховання населення. Рівність прав жінок і чоловіків у сфері охорони здоров'я гарантована юридично, але її розуміння виключно як справедливості при доступі до медичної допомоги не забезпечує врахування різниці потреб жінок і чоловіків. З метою подолання зазначеної проблеми, варто використовувати метод гендерно-орієнтованого бюджетування.

Необхідно зауважити, що у реалізації культурно-духовних прав чоловіки і жінки мають рівні можливості, проте проблема гендерної сегрегації наявна в освітній та науковій сферах. Освіта як така, в тому числі і вища, є гендерованим соціальним інститутом, тобто гендерна складова присутня у процесах, практиках та ідеологіях, а головне, у розподілі влади, які визначають функціонування цієї сфери [25]. Ця сфера традиційно вважається «жіночою» (більшість педагогічних і науково-педагогічних працівників – жінки), але досягають професійного успіху, керівних посад переважно чоловіки. Але, така проблема існує не через недоліки у правовому регулюванні прав людини, а через подвійне навантаження жінок.

Висновки. Конституція України на засадах рівності передбачає для чоловіків і жінок громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурно-духовні права і свободи. В чинному законодавстві деталізовані механізми реалізації зазначених прав, але на практиці воно об'єктивно не спроможне гарантувати однакове їх забезпечення для обох статей.

Існуючі в суспільстві стереотипи перешкоджають повноцінній реалізації рівних можливостей для чоловіків і жінок. Це явище потребує подолання через виховання толерантності у суспільстві, оскільки наявність свободи вибору для кожного є показником гуманності і демократизму держави. Гендерні стереотипи зосереджуються на уявленнях про те, що жінка не спроможна якісно здійснювати службові повноваження та приймати складні рішення. Крім того, жінка має піклуватися про родину, тому не завжди може використовувати власний потенціал повною мірою. Якщо права жінок не забезпечені в публічній сфері, то чоловіки обмежені, переважно, в приватній.

Бібліографічні посилання

1. Олійник Л. С. Конституційне законодавство України: Гендерна експертиза. Київ: Логос, 2001. 77 с.
2. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. Київ: Правова єдність, 2008, 350 с.
3. Пунда О. О. Право на життя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. С. 58-64.
4. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради*

України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

5. Стефанчук Р. Репродуктивні права фізичної особи: поняття, система, особливості здійснення URL: <http://radnuk.info/home/24658>

6. Аболіна Т. Г., Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д. Прикладна етика. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.

7. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Вдовіченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України* 2012. № 5. С. 60-70.

9. У МВС розповіли про результати пілотного проекту з протидії домашньому насильству URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mvd-rasskazali-1510113520.html>

10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст.35.

11. Жулинський М. Учасникам міжнародної науково-практичної конференції «Рівність чоловіків і жінок в Україні: правові аспекти». Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти : мат. міжнар. наук.-практ конф. 20-21 листопада 2000. Київ, 2001. С. 11-12.

12. Федоренко В. Л. Конституційне право України. Київ : Ліра-К, 2016. 616 с.

13. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №23. Ст.118.

14. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст.1.

15. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10-11. Ст.73.

16. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст.81.

17. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст.366.

18. Веденьєва О. Чи отримає Україна гендерне квотування? URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/08/14/225868/>

19. Біденко Ю, Кисельова В. Гендерна політика в Україні: складний шлях від декларацій до позитивних дій URL: <http://hvylyu.net/analytics/society/genderna-politika-v-ukrayini-skladniy-shlyah-vid-deklaratsiy-do-positivnih-diy.html>

20. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст.43.

21. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

22. Цілі Сталого Розвитку: Україна: національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 176 с.

23. Фролов Ю. М. Економічні права і свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Одеса, 2005. 20 с.

24. Когут І., Власенко П. Чим відрізняються жінки і чоловіки: про гендерну (не)рівність у вищій освіті URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles>

25. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.

26. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст.69.

27. Суковата В. Стереотипи підприємництва у масовій свідомості: гендерний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 2. С.131-143.

28. Олійник Н.Ю. Жіноче підприємництво в Україні: особливості та перспективи. *Фінансовий простір*. 2015. № 2(18). С.408-414.

29. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. №50.

30. Ковалевич С.П., Хоружа І.Г. Особливості правового регулювання умов праці жінок. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1(45.1). С.54-57.

31. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст.668.

32. Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу: Закон України від 12.11.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст.467.

33. Трудовий кодекс України: проект Закону України від 27.12.2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

34. Олійник А.Ю. Актуальні проблеми конституційного права України. Київ: Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.

35. Кириченко Ю.В. Пояснювальна записка щодо обґрунтування необхідності зміни статті 48 Конституції України URL: <http://cau.in.ua/ua/news>

36. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката / За заг. ред. С. Ф. Сафулька. Київ:

Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Ч. 1. 616 с.

37. Болотіна Н. Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза. Київ: Логос, 2001. 82 с.

38. Сажієнко Н. В. Гендерна рівність як основа реалізації права на здоров'я в міжнародному правопорядку URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300>

39. Мороз В. М., Гумінський Ю. Й., Фоміна Л. В. Проблеми гендерного паритету у вищій медичній освіті. *Медична освіта*. 2015. № 3 с. 55-58.

Надійшла до редакції 14.03.2018

SUMMARY

Grytsai I. O. Gender aspects of providing fundamental rights and freedoms of man and citizen in Ukraine: theoretical and legal aspects. The article investigates the main personal, political, economic, cultural and spiritual rights and freedoms of man and citizen in Ukraine from the point of view of gender component of their implementation for generalization, systematization and further improvement and bringing to the international standards of human rights. The rights and freedoms of man and citizen are directly related to the principle of gender equality. The current legislation develops and details fundamental tenets of the gender equality principle. This article presents the analysis of the system of normative legal acts regulating the implementation of constitutional rights and freedoms on the subject of their compliance with the principle of gender equality.

The article argues that there is a necessity of reconsidering the approach to the legal regulation of gender equality in order to ensure its practical maintenance and guarantee. The conclusion is made that the current legislation is objectively not able to guarantee the same provision for both sexes in practice. The stereotypes existing in society impede the full guarantee of equal opportunities for men and women and the use of their constitutional rights and freedoms.

Women's rights are not secured in the public sphere, while men are restricted mostly in the private sphere. Women have no opportunity, in particular, to fully realise political, economic, social rights. Men are limited in personal rights.

It is defined that problems of ensuring the gender equality principle develop through a system of economic, political, social and ideological factors that require a comprehensive solution at the level of improvement of the national policy. In order to overcome these problems, one should use methods of gender budgeting, gender quotas, legal education of the population, etc.

Key words: *the principle of gender equality, rights and freedoms of man and citizen, gender stereotypes, legal regulation, mechanism of realization of human rights and freedoms, state policy, legal opportunities, democracy, humanism.*

УДК 342.5(438)

Марчук М.І.

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-1-54-60

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Досліджено основні наукові підходи до визначення місця і ролі системи прокуратури в державному механізмі Республіки Польща. Акцентовано увагу на тому, що новий профільний закон підпорядковує прокуратуру Міністру юстиції, на якого покладаються функції Генерального прокурора, тим самим посилюючи на неї вплив виконавчої влади. Зазначено, що саме бажання послабити роль прокуратури як контрольно-наглядового органу соціалістичного зразка у польському політикумі призвело до відсутності унормування даного владного інституту у Конституції Республіки Польща 1997 р.

Ключові слова: *прокуратура, влада, судова система, компетенція, загальний нагляд, контроль, апеляція, касація, обвинувачення.*

© Марчук М.І., 2018